

11. Соколов А.В. Соціальні комунікації : навч.-методич. посіб. / А.В. Соколов. – М.: IPO Профиздат, 2001. – 186 с.
12. Солдатенко І.О. Соціальна комунікація як об'єкт наукового аналізу / І.О. Солдатенко. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010. – 115 с.
13. Український тиждень. – К. : Новий друк, 2009–2011.

Петрухно Ю. Є.
(м. Харків, Україна)

УДК 02:316.77 + 007 : 304 : 01 + 02 + 655

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «МЕДІАЕКОЛОГІЯ» У БІБЛІОТЕЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ, ОСНОВНІ РИСИ Й ОСОБЛИВОСТІ

У статті розглядається та аналізується поняття і основні положення «медіаекологія», а також її вплив на сучасну бібліотечну діяльність і бібліотечні колективи.

Ключові слова: медіаекологія, інформаційно-комунікаційні технології, бібліотечний колектив, професійна етика, бібліотечна діяльність.

В статье рассматривается и анализируется понятие «медиаэкология», его основные положения, а также влияние на современную библиотечную деятельность и библиотечные коллективы.

Ключевые слова: медиаэкология, информационно-коммуникационные технологии, библиотечный коллектив, профессиональная этика, библиотечная деятельность.

In this article the conception of "mediaecology", its main positions and influence on the modern library activity and library collective has been considered and analyzed.

Key words: mediekology, information-communication technologies, library personal, professional ethics, library activity.

Нині у зв'язку із збільшенням впливу інформаційних технологій на бібліотечну діяльність стає розуміння поняття «медіаекологія». Вперше це поняття було визначене у книзі американського філософа, медіа-теоретика і культуролога Нейла Постмана «Веселимся до смерті» [12]. Однак засновником медіаекології як науки вважається канадський соціолог і культуролог М. Мак-Люен. Саме він вперше визначив вплив мас-медіа на суспільство. Зокрема, він зауважує, що мова, гроші, друк, науки, комп'ютери, телебачення і т. п. стають технологічним продовженням людських органів чуттів і радикально впливають на стиль життя, ціннісні орієнтири, сприйняття миру, забезпечують так званий сенсорний баланс соціальної структури суспільства та його комунікативних складових.

Вивченням медіаекології як науки займалися такі західні вчені як Гарольд Іннис, Зігфрід Зелінські, Емі Брукман, Едвард Кастронова, Даніель Бернарді, Шеррі Теркл, Нік Йі, Генрі Дженкінс, Джеральд Голдберг, Тодд Холден, Джон Калкін, Еспен Аарсет, Пер Торсвік, Хартмут Вінклер, П'єр Леві, Дік Хіггінс, Нейл Постман, Ненсі Байм, Ніколас Негропonte, Ноам Чомські, Л. Стрейт, Уолтер Онг. Засновником та першим Президентом асоціації медіаекології (МЕА) став Л. Стрет. Серед російських науковців можна видокремити О. А. Леонтовича, О. Федорова. В Україні ця проблема поки ще мало вивчена. Однак ніхто з цих науковців не розглядає вплив медіаекології на бібліотеки..

Зауважим, що дослідники сформувавши такі основні положення медіаекології [18]:

- 1) характер концептуалізації дійсності в людській свідомості залежить від ряду біологічних і технічних чинників, а також від кодових систем, які використовуються для подання інформації;
- 2) засоби кодування і передачі інформації не нейтральні, вони певним чином впливають на сприйняття людиною зовнішнього світу;
- 3) оскільки людська культура безпосередньо залежить від комунікації, зміни в комунікативній моделі мають серйозні ідеологічні і епістемологічні наслідки для екології культур;
- 4) незважаючи на виникнення нових засобів комунікації, мова як і раніше посідає провідне місце в людському спілкуванні, і саме це має бути пріоритетом для медіаекології.

Існує багато визначень понять «медіаекологія»:

- ідея, що технології і методи, модулі інформації і коди комунікації відіграють провідну роль у людській діяльності;
- підгалузь екології людини, яка концентрується на інформаційному середовищі мешкання та впливу медійних технологій;
- екологія засобів комунікації, яка вивчає вплив систем і технологій на соціальну організацію, пізнавальні процеси, політичні та філософські ідеї суспільства [13];
- розділ духовної екології, в якому розглядаються основні принципи медійного репертуару, культури медіасприйняття;

- створення своєрідного імунітету проти низькоякісних медіатекстів, залучення до медіакультури, оволодіння духовними та естетичними критеріями оцінки медійних образів [14];

- наука про взаємовідносини людини із навколишнім середовищем, різні аспекти – від технічного до психологічного – взаємовідносин людини зі його оточенням в різних аспектах;

- міждисциплінарна галузь медіазнавства та медіадизайну, яка вивчає вплив символічних систем і технологій на соціальну організацію, процеси, політичні і філософські ідеї людського суспільства.

На наш погляд, медіаекологія (medium – посередник та oikos (грец.) – будинок, природа, батьківщина) – наука, яка вивчає вплив інформаційних технологій на всі сфери життєдіяльності людини на сучасному етапі розвитку людства [11].

Медіаекологію можна пов'язати з соціальними комунікаціями та інформаційним суспільством. Відомо, що, «соціальні комунікації як сукупність процесів і структур забезпечують цілеспрямований обіг соціальної інформації та знань у соціальному просторово-часовому континуумі» [15, с. 310], а інформаційне суспільство розглядається як:

- нова історична фаза розвитку цивілізації, життя та діяльність котрої перш за все пов'язані зі створенням, переробленням та використанням інформації [15, с. 122];

- якісно новий етап соціотехнологічної еволюції суспільства, що формується в результаті довгострокового соціально-економічного розвитку, який передбачає збільшення ролі інформації і знань, а також формування та споживання інформаційних ресурсів у всіх сферах життєдіяльності суспільства за допомогою розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, що існують у глобальних масштабах [1, с. 22].

Інформаційно-комунікаційні технології, на думку деяких авторів, є «засобом зв'язку і каналів передачі інформації, що забезпечує швидкий зв'язок із джерелами інформації і дає можливість кожній людині відчувати переваги інформаційного суспільства у своїй діяльності» [10]. Це, без сумнівів, впливатиме на ефективність праці, трансформацію структур бібліотеки, міжособистісні взаємовідносини в бібліотечному колективі, взаємодію між бібліотекарем і читачами тощо. З одного боку, йдеться про позитивний вплив, оскільки бібліотечні працівники мають можливість брати участь в on-line конференціях, поспілкуватися з колегами із інших міст та країн, швидко отримати та передати необхідну інформацію тощо. Користувачі завдяки новітнім технологіям мають безпосередній доступ до інформаційних ресурсів бібліотеки, можуть здійснювати електронний запит на необхідні ресурси, спілкуватися з іншими читачами при наявності форуму на сайті бібліотеки, отримувати on-line консультацію бібліотечних фахівців тощо.

Про те мають місце й негативні наслідки. У колективі дуже підвищується рівень індивідуалізму, а міжособистісні контакти, навпаки, стають мінімальними, особливо між колегами з різних підрозділів, а це приводить до несприятливого соціально-психологічного клімату в колективі, виникає комп'ютерна залежність. Також не слід збувати про негативний вплив як на здоров'я людини, так і на її психологічний стан. Е. Помиткін вважає, що «серед принципів запровадження будь-яких новітніх технологій на першому місці мають бути етико-психологічні принципи (збереження духовного, фізичного і психічного здоров'я особистості, свободи вибору, розвитку мотивації тощо) [12].

Ще одна проблема – низький рівень спілкування між бібліотекарем і читачем, що, у свою чергу, позначається ефективності та якості отримання інформації, бо пошук в базі даних здійснюється за ключовими словами, а не кожен читач може правильно дати запит. Крім того, у деяких випадках мають місце порушення норм інтелектуальної власності. Наприклад, скачування текстів підручників, навчально-методичної літератури та ін.

Отже, формування в бібліотечній діяльності професійних функціональних, етичних, організаційних, інформаційних політик впливають норми медіаекології. Вони регламентуються на таких рівнях:

- міжнародний (Загальна декларація про права людини, Міжнародний Пакт про економічні, соціальні та культурологічні права, Декларація про права людини та верховенство права в інформаційному суспільстві Окинавська хартія глобального інформаційного суспільства [9], Програма ЮНЕСКО «Інформація для всіх» [14], модельний Бібліотечний кодекс для держав – учасниць СНД, Женевська конвенція «Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання в новому тисячолітті» тощо);

- державний (Конституція України, законодавство України в галузі інформаційного права, укази Президента України, Концепція Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – XXI» [3], Типові правила користування бібліотеками України [17];

- професійний (Маніфест про демократизацію бібліотек, Статут Української бібліотечної асоціації, кодекси етики окремих бібліотек та інші документи).

У сучасному бібліотечному колективі медіаекологія впливає на змінення таких аспектів взаємовідносин, як:

- бібліотекар – інформаційно-комунікаційні технології;
- бібліотекар – інформаційно-комунікаційні технології – користувач;
- бібліотекар – користувач;
- користувач – інформаційно-комунікаційні технології.

У бібліотечному суспільстві ці взаємовідносини повинні регулюватися відповідними документами. Наприклад, взаємозв'язок «бібліотекар – інформаційно-комунікаційні технології» регламентується, перш за все,

Законами України «Про авторські та суміжні права», «Про захист автоматизованих систем та баз даних», «Про електронний документообіг» та тощо.

Відносини «бібліотекар – інформаційно-комунікаційні технології – користувач» регламентуються:

- Законом України «Про авторські та суміжні права»;
- Кодексом професійної бібліотечної етики;
- правилами користування бібліотекою та її електронними ресурсами.

Кодексом бібліотечної професійної етики регулюються взаємовідносини між бібліотекарем та користувачем.

Взаємозв'язок «інформаційно-комунікаційні технології – читач» регламентується:

- Законом України «Про авторські та суміжні права»;
- правилами використання бібліотечних ресурсів.

Слід погодитися з українськими та зарубіжними практиками бібліотечної сфери, які вважають важливим документом, який регулює діяльність сучасних бібліотек, Кодекс бібліотечної професійної етики. Саме він регламентує ефективність та якість взаємовідносин на рівнях «бібліотекар – інформаційні технології – користувач» та «бібліотекар – користувач».

На жаль, у більшості сучасних українських бібліотек немає власного кодексу професійної етики. Тому на сучасному етапі необхідно їх розробити та активно адаптувати до бібліотечної діяльності з точки зору принципів медіаекології, відображаючи в них наступне:

- місію бібліотеки;
- мету та завдання;
- зобов'язання бібліотекарів;
- морально-етичні цінності;
- моральні ідеали;
- взаємовідносини між колегами;
- взаємовідносини між бібліотекарями та читачами.

Кодекс – це сукупність етичних норм, моральних цінностей, принципів, ідеалів, а також обов'язки щодо колег, читача, професії, своєї бібліотеки і суспільства, сформульованих професійним об'єднанням (співтовариством) бібліотекарів і покликаних регулювати їх діяльність. Професійно складений кодекс етики сприяє позитивному соціально-психологічному клімату в колективі, відображає характер бібліотечної діяльності, місію, мету, завдання бібліотеки, затверджує високе призначення бібліотечної професії.

Слід зазначити, що один раз створений кодекс – не застигла форма, час буде вносити в нього зміни і доповнення. Тому бібліотечні кодекси в усіх країнах час від часу переглядаються й удосконалюються відповідно до змін, що відбуваються в бібліотечній практиці і суспільстві.

На основі кодексу бібліотечної професійної етики кожна бібліотека повинна розробити правила користування. Вони складаються з наступних розділів:

1. Основні (загальні) положення;
2. Права та обов'язки читачів;
3. Права та обов'язки бібліотекарів;
4. Санкції за порушення правил користування бібліотекою

З оглядом на сказане можна зробити висновки про те, що:

1) нині під впливом інформаційних технологій та мас-медіа з'явилося таке поняття, як «медіаекологія»;

2) у сучасних бібліотеках уже давно використовуються інформаційно-комунікаційні технології, а їх вплив на сучасний стан бібліотечної справи та функціонування бібліотек має як позитивні, так і негативні наслідки;

3) у зв'язку з цим відбувається переоцінка цінностей в бібліотеці;

4) норми медіаекології регламентуються на трьох рівнях: міжнародному, державному та професійному;

5) у бібліотечному колективі принципи медіаекології впливають на взаємовідносини «бібліотекар – інформаційно-комунікаційні технології», «бібліотекар – інформаційно-комунікаційні – користувач», «бібліотекар – користувач», «користувач – інформаційно-комунікаційні технології»;

6) взаємодія на рівнях «бібліотекар – інформаційно-комунікаційні технології – читач» та «бібліотекар – читач» повинна регулюватися Кодексом бібліотечної професійної етики;

7) правила користування бібліотечними ресурсами мають розроблятися не тільки на основі законів, а й на базі Кодексу бібліотечної професійної етики;

8) створений Кодекс – не застигла форма, час від часу до нього необхідно вносити зміни і доповнення;

9) вивчення впливу медіаекології у сучасних бібліотечних колективах має забезпечити оптимізацію взаємовідносин усіх учасників інформаційного бібліотечного простору.

Список використаних джерел

1. Данил'ян, В. О. Інформаційне суспільство та перспективи його розвитку в Україні (соціально-філософський аналіз) : монографія [текст] / В. О. Данил'ян. – Х. : Право, 2008. – 184 с.
2. Иннис, Г. Предвзятость в коммуникации [Электронный ресурс] – Режим доступа : www.BukLib.net – Загл. с экрана.

3. Концепція Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – XXI» // Біб. вісник. Інформаційний бюлетень. – 2010. – №1.
4. Костенко, Н. Вхопити реальне, коли медіа повсюдно: онтологічний інтерес у культурних дослідженнях і теорії медіа [текст] / Н. Костенко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2010 – №1. – С. 3-15.
5. Леонтович, О. А. Введение в межкультурную коммуникацию : уч. пос. [текст] / О. В. Леонтович – М. : Гнозис, 2007. – 367 с.
6. Леонтович, О. А. Проблемы виртуального общения [Электронный ресурс] / О.В. Леонтович // Электронный журнал «Полемика». – Вып. 7. – Загл. с экрана.
7. Мак-Люэн, М. Галактика Гуттенберга: Сотворение человека печатной культуры [текст] / Маршал Мак-Люэн. – К. : Ника-центр: Эльга: Изд. Дом Д. Бураго, 2003. – 432 с.
8. Мак-Люэн, М. Понимание медиа [Электронный ресурс] – Режим доступа : www.gumer.info/bibliotek_Buks/culture – Загл. с экрана.
9. Окинавская хартия глобального информационного общества [Электронный ресурс] – Режим доступа : www.ilis.ru/library/okinava/charter/ru.html. – Загл. с экрана.
10. Пархоменко, О. В. Інформаційне-знанняве суспільство: проблеми, особливості [текст] / О. В. Пархоменко // Наук.-техн. інформація. – 2010. – №1. – С.3-6.
11. Петрухно, Ю. Є. Медіаекологія: поняття та основні положення [текст] / Ю. Є. Петрухно // Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку: мат. міжнар. наук. конф., 8-9 грудня 2011 р. – Х.: ХДАК – С. 214-215.
12. Помиткін, Е. Етико-психологічні аспекти проблеми впровадження сучасних інформаційних технологій [текст] / Е. Помиткін // Соц. психологія. – 2010. – №3. – С. 161-165.
13. Постман, Н. Веселимся до смерти [Электронный ресурс] – Режим доступа : www.culture.narod.ru/Postman1.htm – Загл. с экрана.
14. Потятыник, Б. Философия меди-экологии [Электронный ресурс] – Режим доступа : www.day.kiev.ua/7993 – Загл. с экрана.
15. Социальные оммуникации (теория, методология, деятельность) : словарь-справочник [сост. В.А. Ильганаева]. – Х. : КП «Городская типография», 2009. – 392 с.
16. Стрейт, Л. Эхо и отражения [Электронный ресурс] – Режим доступа : www.media-ekology.blogspot.com – Загл. с экрана.
17. Типові правила користування бібліотеками в Україні, затвержені Наказом Міністерства культури і мистецтв України №275 від 05.05.99 // Єдиний державний реєстр нормативно-правових актів №9053/1999.
18. Уолтер, Онг. Устная и письменная речь [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://wikipedia.org/wiki> – Загл. с экрана.
19. Хилько, Н. Ф. Терминологический словарь [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://www.mediagram.ru> – Загл. с экрана.